

Brigitta Davidjants

Vaikusesse

Nagu maavärin, mõtlen ma. Ja kivistun sinnasamasse voodisse – tuba on vööras. Täiesti vööras. Seinal on vaip. Punane, mustritega. Ka teisel seinal on vaip. Ja põrandal.

Ma tõusen ettevaatlikult voodist, liigun tasakesi rõduukse poole ja mida lähemale ma jõuan, seda selgemaks lähevad helid. Nüüd hakkab ma neid eristama. Autosignaal, kummide vilin, vöörikelne jutt, keegi karjub ja keegi vist nutab.

Ukse tagant lööb mulle vastu kuum kuiv leitsak. Ma vean end ettevaatlikult rõdule ja vaatan. Roosad majad, suurtest kividest, otse ees suurejooneline park. Näen politseinikku, kes vehib sauaga. Kõrbevärvi mäge, tipp lumine. Mägi on hiiglaslik, oma suuruses korrakaugel ja lähedal. Vaatan mäge, hoian kramplikult rõdupiirdest kinni. Vaatan meest, kes jookseb mööda peaväljakut. Lärm on kõrvulukustav. Mees karjub, lausa röögib: Azatutjun!^[1] Trikoloor lehvib ta käes.

Seisan mõned minutid ja lähen siis lihtsalt tuppa tagasi.

Ja siis ma ärkan.

See painab. Algul oli see vaid uni, ent nüüd piisab, kui sulgen korraks silmad, ja ma peaaegu usun, et olen tagasi. Unenägudel on kombeks jätkuda. Nagu päevastelgi tegevustel – ma satun üha uuesti käidud kohtadesse ja nähtud inimeste juurde, kõnnin sama rada päevast päeva, hommikul kööki kohvi keetma ja lastele süüa tegema, siis tööle ja kümme tuhat sammu koju, siis lapsed ja nende koolitükid. Samamoodi on unes. Jälle ma olen siin korteris, mis meenutab kodu, kus ma kunagi elasin, punakirjud vaibad seinal ja õuest tulev värske saia ja kohvi lõhn ning lärm, mis viib mu mõtted maavärinale. Ja peaväljakul võidujoovastuses inimesed.

„Ära unista,“ katkestab Ivar mu mõttelõnga. Ma tean, et järsk toon on petlik. Ma hoopis hirmutan teda, kui, pilk hajevil, enda ette tühjusse vahin.

Vahel ma mõtlen, et jutustaks talle oma unenägudest, aga ma ei viitsi. Ei ole mõtet, teiste inimeste unenäod on alati nii segased ja tüütud.

„Sa lülitusid jälle välja ega kuule, mis ma räägin. Nagu sa oleksid ära läinud.“

Nagu „Krabatis“, mõtlen ma.

Ivar ütleb vahel, et ma ei oska süveneda. Olen kärsitu. Ei oska pörandal lastega mängida, vaid püüan teise käega ikka midagi kasulikku teha.

„Nagu „Krabatis“?” küsin ma nüüd. Aga Ivar häälitseb ebamääraselt, sest ei ole seda raamatut lugenud.

„Krabatile” mõeldes olen ma jälle laps, 35 aastat on kadunud kui sõrmenipsust. Mäletan täpselt, kuidas seda lugesin ning kirbet magusat lõhna, kui vanaema köögis moosi keetis. Ma olen mäletamisega hädas. Suvalised lõhnad, värvid – ja kõik tuleb tagasi. Ebaõiglus kolmandas klassis, nii et siia maani lööb hinge kinni. Klassivenna ema mind sakutamas, sest jäin klassiekskursioonil talle ette, ja klassijuhataja pealt vaatamas. Teinekord meenub midagi head. Jooksin läbi metsa, nii et oksad näkku löövad, tunnen, kuidas jala all lõmastub tigu, aga ma jõuan kohale: „Uka-uka, mina prii!”

„Millest sa mõtled?”

„Et ma olen väsinud.”

Ma võtan suure sõõmu kohvi, kuigi ei tohiks. See on kolmas täna hommikul. Esimesed kaks kummutasin alla lapsi lasteaeda ja kooli saates – ning ma tean, et süda hakkab nüüd puperdama.

Pealegi – kohv ei maitse enam pooltki nii hea, kui hakkasin seda jooma suhkruta.

Kui kaksikud sündisid, oli kohv see, mis elule mõtte andis. Vahel läksin õhtul voodisse ning mõtlesin, et hommikul saab kohvi, muutis nii ootusärevaks, et ei lasknud uinuda.

Ehk on asi selles, et kohv seostub vabadusega? Noorusega? Ajaga, mil mul ei olnud Ivari olemasolust õrna aimugi, kolmest lapsest rääkimata. Või vastutusrikkast tööst ja hiigelsuurest korterilaenust.

Olin hoopis vahetusüliõpilane Armeenias ning avastasin esivanemate juuri. Kohv oli must ja kange, mõnusalt mõrkjas ja ohtra suhkruga. Vahel püüan seda siingi niimoodi keeta, aga ei tule see. Kohvipuru on liiga jäme. Olen ostnud kolm kohviveskit, aga ükski ei jahvata ube piisavalt peeneks, ükskõik, mida mulle poes ka ei lubataks.

Jerevani ülikooli oli viisteist minutit kõndida ja marsaga viis minutit sõita. „Aa, see on ju meie studentka! Jõudsitegi kohale! See on juurte kutse,” noogutas lillaks vööbatud peaga proua. Ja mina noogutasin õhinal kaasa.

„Kohe koostame teile tunniplaani,” ütles naine. „Irina Armanovna,” tutvustas ta end. „Peigmees on?” küsis ta, ja vastas ise: „Ei, liiga noor. Pole viga, küll me siit leiame!”

„Mis sa mõtled, tõsiselt?” Vaatan nüüd viimaks Ivarile otsa: „Ma mõtlen, millal läheb lihtsamaks. Nora ja Mark on viiesed. Kohe kuuesed. Stefan on kaksteist. Ja enamikul hommikutest on mul tunne, et ma suren ära. Esimesest silmapilgust jooksi, lõputu kisa ja nõudmised.”

„Nad lähevad järgmisel sügisel kooli,” ütleb Ivar lõpuks, nagu peaks see mind lohutama.

Nagu see midagi lihtsamaks muudaks, mõtlen mina, siis hakkavad nad veel varem koju jõudma.

Hommik oli alanud jonniga. Algul ei tahtnud Mark voodist välja tulla. Siis lasteaeda minna. Siis hambaid pesta. Kui ta lõpuks vannituppa jõudis ja oma õe eest leidis, oli vaja tolle kaisukas käest kiskuda. Nora, ise turris, sassis ja unesegane, pistis täiest kõrist karjuma.

„Palun! Ärge tehke! Naabrid kuulevad!” Jooksin kohale köögist, kus parasjagu Stefanile võileibu tegin. Lõpuks tassisin Margi jõuga kööki kaasa. „Riisiputru!” röögatas too kaerahelveste lõhna tundes.

Juba oli ta põrandal maas ja vähkres, väikese särgikese väel ja püksata. Virutasin viimases hädas riisihelbed potti, ise kuulmata, et Nora on tükk aega midagi mu kõrva ääres manguanud, märgates vaid, kuidas Stefani käed kisa peale rusikasse tõmbuvad – ta talub lärmi sama halvasti kui ma ise.

„Miks sa ei pane seda laulu?” jõudis Nora olemasolu korruga mu teadvusse.

„Mis laulu?”

„Seda, mida me maal kuulasime.”

Mis laulu?

Raadios rääkis keegi triatlonist, ja mul polnud õrna aimugi, mis asi see on. Rääkijate hääled segunesid laste röökimisega. Sel ajal, kui mina lihtsalt seisin, süda peksmas, loivas ligi Stefan ja riputas end mulle kaela. Stefan on minupikkune ning tema kallistus on lõtv ja raske. Nagu keegi oleks jahukoti kaela riputanud. Viimane, mida sellisel hetkel tahan, on see, et keegi mind puudutaks. Tean ka, et ma ei tohi talle midagi öelda, sest see on tema moodus mind lohutada. Toeks olla.

Ainult et ta ei ole.

Surusin teda korraks, võimalikult hellalt ja tugevalt, ja vabastasin end ta embusest. Ja tundsin, kuidas erinevate helide vooga liigub nägemine kaasa –vastavalt sellele, kustpoolt lärm tuleb.

„Mida sa siis ootad?” küsib Ivar minult nüüd. „Et nad oleksid vait ega liiguks? Nad on ju lapsed. Ja neid on kolm. Muidugi teevad nad lärmi.”

Armeenias oli ka lärm, samasugune nagu see, mida unes näen. Aga see ei häirinud. Ju ma olin noorem. Ja lärm ei puutunud minusse. Nagu sümfooniline nüüdismuusika, mis orgaaniliselt paisub ja vaibub, et siis uuesti tuure koguda.

„Ma lähen tööle,” ütlen Ivarile, kes on juba arvuti taga ja hoolega midagi progeb. Mässin salli ümber kaela ja lahkun, valides pikema tee. Ma ei taha jõuda kontorisse liiga ruttu. Need kaksikümne minutit on minu omad. Ikka Kunderi tänavat pidi otse edasi, läbi Politseipargi, Kaubamaja eest läbi ja üle Vabaduse väljaku. Mõtlen panna klappidesse Gasparjani duduki – et oma unenäotunnet pikendada –, aga loobun viimasel hetkel ja panen hoopis uut postpunkti Spotifyst. See ankurdab mind reaalsuse külge. Seob mind noortega, kes kannavad neidsamu riideid, mida mina kunagi ammu nendevanusena.

Trummibiit taob mu kõrvus ning mulle tundub, et olen sama *cool* kui muusika. Aga kui silman enda peegeldust ilusalongi klaasukselt, näen hoopis tumedaid silmaaluseid, halvasti hoidvat tukka ja natuke paistes põsesarnu. Illusioon kaob hetkega.

Keda ma petan. Loomulikult olen ma neist erinev. Ja kõik nad saavad aru.

Armeenias on soe. Armeenias on päike. Armeenias ei ole hooajalist depressiooni. Armeenias on hea toit, puhta maitsega ja e-aineteta. Ning muusika, mis mähib su oma ajatus kulgemises endasse.

Armeenias ma ei ole erinev, mõtlesin ma, kui sinna sõitsin.

*

Jään tööle viisteist minutit hiljaks. Tundub, et keegi ei olegi märganud. Viskan koti laua taha ja tunnen, kuidas põsesarnad tulitavad. Iga kevad sama jama, allergia ajab näo paiste ja punaseks.

Meid on firmas mitukümmend, tüüpiline moodne kontor, kus kõik töötavad ühes avatud ruumis, kellelgi ei ole oma lauda, lausahtlist rääkimata. Kui keegi midagi tahab, hüüab ta üle ruumi. See on meie kontori poliitika – et me räägime inimestega, mitte ei tšäti ega saada SMS-e. „*Human touch*,” ütleb meie ülemus. „Nagu vanasti.” Ainult et vanasti ei istunud inimesed koos suures laudas, vaid kahekaupa kabinetides ja ukсед olid kinni. Kes sisse tahtis, see koputas. Meie lahendus peaks olema moodne, *back to the people* ja *back to the basics*, aga sisimas ma vihkan seda, sest iga kiljatuse ja röögatusega kaasneb katkestus mõttelõngas.

„Järgmine tarkvaraarenduse koosolek toimub Bakuus,” ütleb ülemus mind nähes esimese asjana. Meil on harukontorid laiali üle maailma, lennukad ideed levivad üle võrgu ning

innotiimid asuvad olulisemates suurlinnades Euroopast Lähis-Idani. Ülemus on minust noorem, jutukas ja ettearvamatu. Võtab mingi mõtte endale pähe, kannab selle eesti-inglise segakeeles ette ning ootab, et me selle lennult teoks teeme.

„Sa esindad meie tiimi. Sõit on järgmisel kuul.”

Kas ta teeb nalja?

„Kas sa teed nalja? Sa ei saa Bakuusse minna,” vaatas Aram mind, nagu oleksin natuke loll. Saime tuttavaks ülikoolis, tema õppis ajalugu ja mina infotehnoloogiat. „Sind tapetakse ära, sul on ju armeenia nimi.” Mu põsed hakkasid häbist õhetama.

„Ma ei saa minna Bakuusse,” ütlen ma ülemusele. „Saatke Zahra, tema on sealt pärit.”

Meil on rahvusvaheline tiim – siin on eestlasi, itaallasi, üks aserbaidžaanlane, üks portugallane ja terve ports venelasi ja ukrainlasi.

Ülemus vaatab mind näoga, mis ütleb selgelt – ja siis?

„Ma olen armeenlane. Meil oli sõda. Nad vihkavad meid.”

„Sa üle ei dramatiseeri? See on ju rahvusvaheline kohtumine. Mis sa arvad siis, et juhtub?”

„Armeenlastel ei ole Bakuus ohutu. Ma väga hea meelega läheksin Bakuusse, ausõna. Mu vanaema on sealt pärit ja elas seal, kuni temast sõjapõgenik sai. Tõsiselt, mida ma pean praegu tõestama?”

Ja saan samal hetkel aru, et olen läinud liiale, mu hääl on kime. Mitte et ma ei tahaks Bakuusse minna.

Teine korduv painaja. Piir on tõmmatud siia, nagu oleks keegi võtnud musta markeri ja vedanud üle paberi juhusliku joone. Ma olen tavalises, magusalt lõhnavas Eesti männimetsas. Ma tean, et kui ma lähen otse, jõuan ma Aserbaidžaanani. Mida ma tahan – näha seda kohta, kus võiks olla ka minu kodu. Kas või kümneks minutiks näha kohta, kus mu pere aastasadu elas.

Ma kõnnin aina edasi.

Ja väljun metsast otse suurde naftalinna Bakuusse, hoopis teistsugusesse kui roosa, kuiv ja kivine Jerevan. Valged suured marmorist majad, vanad majesteetlikud ooperihooned läbisegi klaasist pilvelõhkujatega, eeslid ja Mercedesed, lämmitav kuumus ja mereõhk. Sirgeks

lõigatud ninaga naised ja Armani ülikonda pressitud mehed, tegemas endale kerjuste vahel teed.

Mul on aega kümme minutit, ja siis ma silmangi teda. Linna ja metsa piiril seisab väike tüdruk, pikkade mustade patsidega. On ta viis? Või kuus? Ta näeb välja nagu lapsepõlves nähtud naine „ENEKE-se” pildilt, kus näidati eri rahvaste rõivaid. Unenäod on kuradi klišeed. Aga ma kogun end kiiresti, sest mida teeb armeenia tüdruk üksi Aserbaidžaanis? Ulatan talle käe – ta võtab sellest kinni –, et viia ta tagasi männimetsa, tagasi Armeeniasse, ohutusse. Aga iga kord hajub uni samal hetkel, kui jõuame metsa piirini. Ning ma ärkan piinava tundega.

„Selge, läheb siis Zahra. Sinu ühendame Zoomi,” ütleb ülemus. „Rääkige palun kohe läbi, kuidas see kõik teil välja näeb!” Noogutan ja istun oma kohale.

Juba on Zahra oma tooli minu laua juurde vedanud ja kritseldab midagi märkmepaberitele. Ta näeb välja nagu araabia maade printsess, suured tumepruunid silmad ja ripsmed pikad nagu mõnes muinasjutus, tumedad puusadeni lokid. Mustad, mitte pruunid nagu mul. Tema naer on helisev ja ta ise on pisike ja armas, nukuke. Ja tema arust on see lõputult tore, et me mõlemad oleme Kaukaasia juurtega. Minu arust ei ole, minu vaarema põgenes genotsiidi eest nüüdsest Türgist, Osmanite impeeriumist, 1915. aastal, mille käigus tapeti ära poolteist miljonit armeenlast. Kaasa arvatud minu vanaema pere. Ja mis see Karabahhi armeenlaste põgenema sundimine muud on kui genotsiid teiste vahenditega, mõtlen ma oma peas.

Kord kohvinurgas, kui olime juba aasta otsa koos töötanud, võtsin ma selle jutuks.

„See oli ju sõda, kõik põgenesid,” vastas Zahra. „Mitte ainult teie.” – „Kas sinu pere ka? Mille eest nemad põgenesid?” küsisin ma vastu, hääles varjatud ironia. – „Meie oleme siin juba kolmandat põlve,” naeratas ta mulle. „Mu vaarema jõudis siia Vene-Türgi sõja ajal, ta rääkis alati, et põgenes kallimaga sultani haaremist.”

„Minu vaarema jõudis sajandi algul Bakuusse Ida-Armeenias. Genotsiidi pärast,” vastasin talle lakooniliselt. Ei suutnud end siis tagasi hoida ja lisasin: „Ta oli ainus, kes oma perest ellu jäi. Kõik teised tapeti ära. Kelle tapsid kohapeal sultani sõdurid, kes surid Süüria kõrbes. Ma ei ole kindel, et me saame võrrelda süsteemset rahva hävitamist haaremiseiklustega. Või siis mu vanaemaga, kes kolmkümmend aastat tagasi jälle pidi oma kodust ära põgenema, seekord siis Eestisse.” – „Usu mind, haarem on lõbus ainult muinasjutus. Ja mehed on mehed, on nad aserbaidžaanlased või türklased või armeenlased või eestlased või venelased,” vastab Zahra naeruselt. „Ma tahaks näha, mida oleksid su armeenia mehed teinud viimase sõja ajal, kui neile oleks kätte sattunud mõni aserbaidžaan tüdruk.”

Kuidas ma seletan talle, mida ma tundsin, kui mu vanaema jutustas mulle oma emast? Kuidas ta leiti kõrbes üksinda ringi uitamas, rääkimas üksikuid armeeniakeelseid sõnu. Kujutlesin inimkaravane Süüria kõrbes ja last, kes tee peal kaotsi läks. Mõtlesin vanaemale, kes kaotas kodu nõukogude aja lõpus, pidi minema ära Bakuust, kus ta oli kasvanud, abiellunud, oma lapsi kasvatanud – ja tundsin Zahra vastu viha. Et ta trivialiseerib mu valu.

Mu vanaema ja vaarema lugu. Võrdleb põlvkondadepikkust hävitamist romantiliste muinasjuttudega „Tuhande ja ühe öö” jutust.

Zahra laua peal heliseb telefon ning ta jookseb seda vastu võtma. Hetke pärast kuulen tema helisevat häält. Vaatan tema kohvikruusi ja mõtlen korra sinna sülitada. Mitte et Zahra paha oleks, lihtsalt karistuseks ignorantsuse eest. Aga hakkab kartma kaameraid ja jätan sülitamata.

*

Teekond Tallinnast Jerevani kesklinna, sealt männimetsa ja sealt omakorda otse Bakuu liiklusringi võtab minu unenäos sekundeid. Jerevani saab mööda Laia tänavat, põigates kangi alla, mis peaks viima Suur-Kloostri tänavale ning on olnud uuest sajandist kindlalt värava ja taba taga lukus. Ah seepärast nad panidki ta lukku, mõistan ma unes. Sest sinna sisenedes olen ma otse peaväljakul. Juba ma satungi vanalinna vaiksest hallist hämarusest keset kissitama ajavat päikesevalgust, politseinike vilesid ja tuututavaid autosid. Roosast tufist hooned kõrguvad mu ümber ning värskelt abiellunud teevad autodega auringe. Volgade vahel vurab mees lahtise jäätiseautoga, peas soni ja kõht üle püksiaäre. Auto peale on joonistatud naerunäoga vahvlijäätis, millelt koorub värvi. Ma vaatan inimesi ning mõtlen vaikivale armeenia tüdrukule, kes jäi männimetsa ja Bakuu piirile. Kuhu ta vanemad said? Kas ta ei räägi, sest kardab, et nad saavad aru?

Raadio mängib. Televisoor mängib. Stefani tahvel mängib. Lapsed mängivad. Ivar vaatab jalgpalli, koos sõbraga, kes on Skype'is valjuhääldi peal. Iga heli tungib eraldi mu ajju. Nagu tuhat eri liini ja ma ei tea, millisele neist keskenduda, millist neist kuulata.

„Pange vaiksemaks,” haugatan ma köögist borši keetes. Ma isegi ei tea, mille nad vaiksemaks peaksid panema. Kui sulgeksin nüüd silmad, oleksin jälle metsas.

Vanaema nägi esimest korda nii paksu metsa Eestis. See-eest olid tal Bakuus viinamarjaaed ja aprikoosipuud. Vahel käisid naabermajade lapsed seal vargil. „Miks teil tooreid aprikoose müüakse?” küsis vanaema, kui esimest korda koos Keskturul toitu toomas käisime. Selleks ajaks oli ta nädal aega meiega elanud ja mina võõrastasin teda ikka veel. „See on teine sort,” püüdis ema vanaema veenda, aga vanaema vangutas kahtlevalt pead. Hiljem kodus tegi ta hakklihaga kapsarulle, kogu köök oli täis võõrast hapukat lõhna. Ema sõi ja kiitis. Ja ütles hiljem isale – vaata, mida sõda teinud on, see on ju vaeste toit, *mama* põlgas seda varem. Need peaksid olema täidetud baklažaanid ja Bulgaaria pipar, tomat ja viinamarjalehed. Mitte lehtkapsas.

„Sa ei kujuta ette, mis meil täna koolis juhtus,” katkestab Stefan mu mõttelõnga.

„Kaheteistkümnnes klass tegi meile saksa keele tundi ning algul me vaatasime mingit marssi ja siis Hitleri kõnet ja siis tegi kogu klass seda käeliigutust.”

Mis liigutust? *Sieg Heil*'i või?

„Sa teed nalja või? Ja mis sina tegid?” lähen ma endast välja ja näen Stefani näost, et ta saab aru, et midagi läks viltu. „Selliseid asju ei tehta! Mitte kunagi!”

„Aga me tegime ju lihtsalt nalja!”

„Sellised asjad ei ole naljakad! Kas juutidel oli naljakas, kui neid Hitleri tervituse saatel gaasikambrisse saadeti?”

Stefan jookseb oma tupp ja viskub voodile pikali, tal on nutt kurgus. Ja ma tean, et olin ebaõiglane. Ma oleksin pidanud seletama. Lähen talle järele, istun Stefani voodile ja panen käe talle seljale.

„Anna andeks, et ma röökima pistsin. Lihtsalt – genotsiid on kohutavalt õudne asi.” Ta vaatab mulle otsa, endale huuled värisemas: „Me olime lihtsalt ironilised. Hitleri suhtes.” – „Jah, aga seda ironiat on kõrvalt väga raske mõista. Tead, mida Hitler ütles, kui ta juute gaasikambrisse saatma hakkas? Et mitte keegi ei mäleta armeenlasi. Aga sinu armeenia vanavanavanaema vanemad surid ka genotsiidi pärast. Seda enam sa ei tohiks selliste asjadega nalja teha. Mõistad, kui otseselt see sind puudutab. Sa oled ju ise ka armeenlane ja võib-olla ainult sellepärast oledki olemas, et su vaarvanaemal õnnestus mingi ime läbi pääseda.”

Ta vaatab mind oma heleda tuka alt natuke trotslikult, nagu mulle tundub: „Jah, aga mina olen eestlane.”

Tahan talle vastu vaielda, ent löön siis käega. Tõepoolest, kes olen mina ütleva, kes on tema?

Kell on juba kümme ja lapsed on voodis. „Sa ei oleks tohtinud nende peale karjuda,” ütleb Ivar. „Ma tean,” vastan ma. Ja tunnen siis vajadust end õigustada. „Aga ma lihtsalt ei suuda. Nad virisevad kogu aeg, nõuavad midagi, karjuvad ja kisuvad. Neil on kõik hästi, nad saavad iga nädal uusi mänguasju ja käivad kohvikus pastat söömas. Nad ei kujuta ettegi, kui jube võib olla.” – „Kas sa ei saa aru, kui demagoogiline sa oled? Sa elad mingites saja aasta tagustes sündmustes,” ägestub Ivar. „Aga sul on kolm last, kes vajavad sind – nüüd ja praegu. Kas sa tõepoolest arvad, et sa oleksid nendeta õnnelikum?” Jah, oleksin küll, tahaksin ma talle vastata, ja usun seda ise. Aga ma ei ütle midagi, keeran hoopis selja ja jään magama.

*

Täna nägin ma unes midagi kummalist. Et mul on kolm last ja mees. Suur poiss ja kaks väikest, tüdruk ja poiss. Suur poiss kallistas mind, nagu hakkaks uppuma, ning kui ma väiksemad kaissu võtsin, tundsin ma sellist õrnust, mille sarnast ei olnud kunagi kogenud. Ma ärkasin üles, tundsin ikka veel lapse keha soojust ja raskust enda vastas ning meeletut kahjutunnet, et see oli ainult uni.

Ma raputan une endast maha ning panen käe ümber väikese tüdruku. Viimasel ajal on ta ärgates pidevalt minuga, me peame jõudma metsahämarusse.

Huvitav, milline on tema hääl?

Tundub võimatu teda Bakuust ära tuua – aga ma püüan. Me liigume vaikselt läbi kihavate tänavate – kaks armeenlannat –, meie ümber on suured ja tõmmud, higised ja karjuvad mehed. Kus on kõik naised? mõtlen. Ma näen, et mehed on vihased – sellest, kuidas nad röögivad, ühte ja sama kordavad, skandeerivad. Nad põletavad lippe, mille värvid ma tunnen ära ka siis, kui need on kõrbenud. Ma mõõdan iga meie liigutust, tüdruku soe käsi tugevasti mu peos, kartes kõndida liiga kiirelt, ja tunnen halvavat hirmu, et nad märkavad meid.

Me oleme linna piiril, üks samm veel, astume metsa – ja jõuamegi kohale, silmapilkselt. Ma tunnen seda õhust. Korraga on lõputu niiskus kadunud ja käsivarsi kõrvetab kuiv õhk. Uued autod on kadunud. Ja inimesed on riides kummaliselt. Nagu kolmkümmend aastat tagasi. Me oleme Jerevani keskväljakul. Mees, trikoloor õlul, karjub midagi. Et me võitsime, näitasime neile. Mõrtsukatele ja vägistajatele, loomadele türklastele, aserbaidžaanlastele.

Meil ei ole elektrit, ei ole süüagi, maa vapub ja väriseb, aga kõige tähtsam on – me võitsime.

„Kõik on hästi,” sosistan ma talle. „Sa võid rääkida nüüd.” Ta vaatab mulle otsa ja ta huuled liiguvad vaevumärgatavalt.

Evet.^[2]

Mitte *ajo.*^[3] Mitte *ha.*^[4]

Mu sees tõmbub külmaks, ma vaatan enda ümber ning näen lõputult mehi, mitte ühtegi naist. Higiseid, karjuvaid, suuri pruunisilmseid mehi. Ma hoian end tagasi, et mitte suruda kätt ta suule. See on pisike aserbaidžaaani tüdruk.

Me liigume mõõdetud sammudega, aina edasi läbi rahvamassi mööda tolmust tänavat ning mu süda peksab, sest ma kardan, et nad märkavad meid.

Kuiv kuumus, roosad majad ja poriloigud, naftalaigud, valged hooned, palavus ja niiskus, kõik seguneb. Armeenia mehed, aserbaidžaaani mehed, ma ei tea, kes on kes. Kaks naist keset karjuvaid mehi.

Me ronime treppi mööda üles, noogutan möödaminnes vanaldasele naabrimehele. Keeran ukse lukust lahti, viin tüdruku tuppa ning olen korraga lõputult väsinud. Seinal ja põrandal on tumepunased vaibad. Tunnen varvaste all, kui kulunud ja kare on selle karv. „Kas sa tahad magada?” küsin ja mõtlen, et äkki unenägu naaseb, soe ja raske lapsekeha vastu mind. Ta noogutab. Ma lülitan vannitoas paagi sisse, et vesi soojeneks. Teen meile seni süüa, lavaši vahele maitserohelist, muud ei ole. Ma seon ta pikad patsid krunni. Me riietume lahti ja poeme duši alla pilkasesse pimedusse, sest samal hetkel keeratakse elekter kinni, päevanorm sai täis. Laseme paagi tühjaks, kuni ei ole enam tilkagi sooja vett. Kuivatame end

karedasse froteerätikusse, nii et nahk kirvendab, ja poeme voodisse, linade vahele. Enne seda seon ta patsid lahti, lakkis juuksed laotuvad üle padja. Ma olen sõjast nii väsinud, ma igatsen nii väga oma unenäolapsi. Kuidas saab igatseda kedagi, keda ei ole olemaski? Aga kui ma magama jään, siis tuleb uni ehk tagasi. Võtan tüdrukust kinni, peidan ta enda kaissu ära ja me kaome koos vaikusesse.

[1] Vabadus – armeenia keeles.

[2] Jah – türgi keeles.

[3] Jah – armeenia keeles.

[4] Jah – armeenia kõnekeeles.